

Nord-Troms Museum

Offentlig utgave

kulturminneregistreringer og intervju
Reisadalen, Nordreisa

Prosjektrapport 2010
Lise Brekmoe

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	2
1.1. Faglig innhold og tilknytning	2
1.2. Gjennomføring av prosjektet	3
1.3. Formidling	3
2.0 Reisadalen - natur og kultur	3
2.1 Kulturhistorie	3
3.0 Kulturminner	7
3.1 Tidligere registrerte kulturminner i Reisadalen	7
3.1.1 Kulturminner i dalbunnen opp til skoggrensa	7
3.1.2 Kulturminner i fjellet	8
3.2 Øvrige kilder	8
3.3 Gjennomføring av feltarbeid høsten 2010	9
3.4 Registrerte kulturminner høsten 2010	9
3.4.1 Skogsområder i dalbunnen, dalsiden og sidedaler	10
3.4.1.1 Baskabutskogen	10
3.4.1.2 Geagujohka - Øvre Kirkestilla	10
3.4.1.3 Puntadalen - dalsiden over Saraelv	11
3.4.1.4 Tjuvdalen og Botkadalen	12
3.4.1.5 Skogsområdene rundt Lindovara og Hauglijärvi	12
3.4.1.6 Saraelv - Furuholmen	13
3.4.1.7 Røyeldalen - Favvresorda	14
3.4.2 Kulturminner i fjellet	17
3.4.2.1 Svartfossfjellet og Vuolit Čáraluoppal	17
3.4.2.2 Gahperus	18
3.5 Oppsummering, registrerte kulturminner	19
3.5.1 Kulturminnenes tilstand	20
3.6 Anbefalinger for videre registreringer 2011	21
3.7 Litteratur	22
4.0 Muntlig historie og intervjuer	23
4.1 Materialet og avgrensninger	24
4.2 Bruken av utmark	25
4.2.1 Snarefangst og jakt	25
4.2.2 Tjærebrenning	26
4.2.3 Slåtte	28
4.2.4 Fiske	29
4.2.5 Andre bruk av utmarka	29
4.3 Gammer og hytter i utmarka	30
4.4 Arbeidsfordelingen mellom menn og kvinner	32
4.5 Forholdet mellom folkegrupper	33
4.6 Litteratur og kilder	36
5.0 Appendiks	37

1.0 Innledning

Våren 2010 ble Nord-Troms Museum bevilget støtte fra Sametinget til å foreta registreringer og kartlegging av kulturminner samt intervjuer i Reisadalen i Nordreisa kommune sommeren/høsten 2010. Museet har som målsetting å vektlegge arbeidet med kulturelle møter og brytninger i fortid og samtid. Som et av de viktigste satsingsområdene til Nord-Troms Museum står samisk kulturhistorie og møtet med andre kulturer, som den kvenske.

Spor etter kulturell aktivitet finnes langs hele Reisadalen. I forbindelse med forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark ble det utført systematiske registreringer i nasjonalparkområdet som påviste både kvensk og samisk tilstedeværelse og et mangfold av kulturminner, inkludert gammetufter, arran, tjæremiler og bogastiller. I Reisadalen forøvrig er det tidligere ikke gjort systematiske undersøkelser som kan si noe om kulturmiljø, samspill/grenser mellom folkegrupper, kjønnsroller og utnyttelsen av dalens ressurser.

Kulturminneregistreringene og studie av intervjumateriale som ble gjennomført høsten 2010 hadde som målsetting å danne et bilde av nettopp disse forholdene og samtidig danne et grunnlag for å velge ut områder for totalregistreringer i 2012. Målet for prosjektet som helhet er å øke kunnskapen om samiske kulturmiljøer og kartlegge variasjoner av kulturminner som kan si noe om overlappinger i bruk av områder/skilte mellom folkegrupper. Rapporten består av tre deler; første del tar seg bakgrunnen for prosjektet samt kulturhistorie og tidligere registrerte kulturminner. Andre del tar for seg de registrerte kulturminnene fra feltarbeidet og vurderer skadeomfang og trusler samt eventuelle avbøtende tiltak i forbindelse med kulturminnene. I delen inngår også anbefalinger for registreringsområder ved et potensielt prosjekt i 2012. I del tre inngår muntlig historie og intervjumateriale som belyser bruken av utmarka, kjønnsrelasjoner og kulturelle relasjoner i historisk tid. Rapportens appendiks består av registreringsskjema for kulturminner.

1.1 Faglig innhold og tilknytning

Faglig ønsker museet gjennom prosjektet å øke kunnskap om den samiske og kvensk/norske befolkningen og ressursbruk i Reisadalen. Registreringene av kulturminner og intervjuene skal danne et grunnlag for å diskutere bruk av naturressurser og den kulturelle betydningen dalen har, og har hatt, for folk. Vi ønsker å kunne si noe mer om samisk bosettingsmønster og tradisjonsbruk av naturen i forhold til andre folkegrupper. I tillegg vil vi også vektlegge kjønnsrollemønster og spesielt kvinners bruk av naturressursene.

Kontakten mellom folkegruppene kan ha vært til stede gjennom ulike sosiale relasjoner, ved bruk av de samme områdene på ulikt vis, eller de kan ha bosatt forskjellige områdene og ikke hatt særlig kontakt. Samene har bebodd dalen fra forhistorisk tid og fram til i dag, tidligst som veidefolk, senere drevet reinnomadisme eller som fastboende. Historisk sett blir Reisadalen også sett på som et av de viktige områdene hvor kvenene har bosatt seg. Kvenene startet innvandringen til Nord-Troms allerede på 1500-tallet, men de store innvandringsbølgene kom fra 1750-tallet av. Ressurser fra skogen, som utvinning av tjære, var sentral i deres tilpasning. Selv om tradisjonen i dag er så godt som utdødd i området, har tjæremilene likevel en sterk symbolsk betydning i identitessammenheng. Har bare kvenen drevet med tjærebrenning eller kan tjæremilene være et flerkulturelt kulturminne? Har samene og kvenene brukt de samme områdene, overlappet hverandre, eller har det vært et skille i bruk av områder og klare grenser for bosetningen.

Høsting av naturen, som sanking av bær, jakt, fangst og fiske, skjæring av torv og sennagress, har vært viktige næringskilder i Reisadalen opp gjennom historien. Gjennom prosjektet ønsker vi å belyse bruken av utmarka - eksisterer det forskjeller mellom ulike deler av Reisadalen, for eksempel øvre og nedre del av dalføret? Et annet viktig spørsmål er hvorvidt det eksisterte ei markant arbeidsfordeling mellom menn og kvinner tilknyttet utmarka, eller hvorvidt arbeidsoppgavene var felles?

1.2 Gjennomføring av prosjektet

Nord-Troms Museum har hatt hovedansvar for gjennomføringen av prosjektet og det økonomiske ansvaret, mens Lise Brekmoe ble engasjert som feltleder for å gjennomføre befaringer i terreng, intervju og rapportering. Ansatte ved Nord-Troms Museum deltok på deler av befaringene. Prosjektet hadde en total tidsramme på 13.5 uker hvorav 7 uker ble benyttet til kulturminneregistreringer høsten 2010. Av disse bestod 1 uke forarbeid, 3 uker befaring og 3 uker etterarbeid og rapportering. I tillegg var 5.5 uker beregnet på innsamling og bearbeiding av intervju-materiale. Det er planlagt ytterligere 1-2 uker registreringer på forsommeren 2011 som del av forprosjektet da værforhold ikke gjorde det mulig å befare ønskede områder høsten 2010.

1.3 Formidling

Nord-Troms Museum skal legge til rette for at resultatene av undersøkelsen skal kunne brukes av;

- museer til formidling i skolene og til lokalbefolkningen, samt andre som er interessert i kulturhistorie
- forskning ved universiteter og museer
- forvaltende myndigheter
- kommunene

2.0 Reisadalen - natur og kultur

Reisadalen strekker seg fra Storslett innerst i Reisafjorden og går i sørøstlig retning til sørvestlige deler av Finnmarksvidda. Dalen har et areal på 2692m² og gjennomstrømmes av Reisaelva som har sitt utløp i Ráisjávri omlag 12 mil mot finskegrensa. Den nedre delen av Reisadalen er bred og preges av store strekninger furu- og bjørkeskog, jordbruksområder, lyngmoer, myrer og innsjøer. Dalen tilsluttes av en rekke sidedalfører og sideelver både på sør- og nordsiden av Reisaelva. Fra Bilito i sørøst og videre mot limo og finskegrensa blir dalen trangere og sidene brattere mens dalen igjen brer seg ut til et hei- og myrlandskap før utløpet i Ráisjávri.

2.1 Kulturhistorie

Innlandsområdene har fra steinalderen og frem til moderne tider hatt stor betydning for jakt, fangst og sanking. Man har sikre spor etter mennesker langs kysten av Vest-Finnmark og Nord-Troms helt tilbake til eldre steinalder (10 000 – 4 500 f. Kr), men den eldste forhistorien i Reisadalen er et forholdsvis ukjent kapittel. Dette henger naturlig nok sammen med mangelen på arkeologiske undersøkelser i området, i tillegg til at boplassene fra eldre steinalder er vanskelige å få øye på i terrenget og ofte bare kan påvises ved arkeologiske undersøkelser. Det er vanskelig å uttale seg om befolkningen fra steinalderen i Nord-Troms, men man regner med at en samisk identitet oppstod i perioden 1000 f. Kr til Kr. f. da man ser et felles symbolspråk utvikle seg i Fennoskandinavia i det arkeologiske materialet (Hansen & Olsen 2004). Basert på skriftlige kilder og arkeologiske undersøkelser i Nord-Troms og Finnmark generelt, må Reisadalen i overveiende grad betraktes som samisk frem til slutten av middelalder (1500 e. Kr).

Undersøkelser fra indre Finnmark viser at fangst av rein er drevet i minst 6000 år. Det har blitt registrert en mengde fangstinnretninger på innlandet i lavereliggende skogsområder og i fjellet og dro nytte av villreins bevegelsesmønster. Det kan dreie seg om jordgravde groper, murte fangstgroper, sperregjerder med snarer eller fangstgjerder (Sommerseth 2009). Disse ligger i områder hvor reinsdyrene normalt har hatt trekk, for eksempel i daler, myrområder og mellom vann (Vorren 1974). Andre kulturminner som vitner om villreinfangst og jakt er skyteskjul (bogastiller) og mange forskere tolker kjøttgroper til lagring av kjøtt som tilknyttet villreinfangst (Vorren 1982, Sommerseth 2009). Villreinfangst ble bedrevet av sjøsamene også lenge etter at reindriften ble vanlig, men med introduksjonen av geværet på 1700-tallet endret fangsten seg og man regner her med et tidsskille i den samiske jakttradisjonen. I følge Knuud Leem, misjonær og prest i Vest-Finnmark på 1730-tallet, var fangst med gjerder noe som da "hørte tidligere tider til". (NOU 1994: 21).

Man antar at det tidligste reinholdet innebar noen få tamrein til transport og lokkedyr under villreinfangsten (Helskog 1983). Den mest omtalte kilden som omtaler dette er fra den håløyske høvdingen Ottars

beretning til kong Alfred av England på 890-tallet, hvor han forteller at hans rikdom består av seks lokkerein som brukes til å fange ville reinsdyr og at han også har en reinflokk på 600 dyr (Valtonen 2008). Det hersker noe uenighet blant forskere om når overgangen fra villreinfangst til tamreindrift fant sted; Vorren (1980) daterer denne overgangen til 1700-tallet, mens andre, som for eksempel Hultblad (1968) og Storli (1994), trekker overgangen tilbake så langt som til yngre jernalder. Mange forskere har i senere tid også hevdet at overgangen mellom villreinfangst og tamreindrift i større grad må sees som en kontinuerlig utvikling, siden man også ved fangst og jakt har fulgt reinen og må ha hatt stor kunnskap om reinen og dens bevegelsesmønster for å planlegge fangstinnretningene (Sommerseth 2009, Hansen & Olsen 2004).

I de fleste samiske områdene var imidlertid tamreindrift godt etablert på 1500-tallet. De tidligste sporene etter denne driftsmåten er boplasser i områder hvor det ikke er registrert jakt- og fangstanlegg. Årsaken til dette er mest sannsynlig at jakt- og fangstfolket ville ha plassert boplassene et stykke unna villreinens beite for å unngå å skremme dyra, mens boplassene i tamreindriften ble lagt nær steder der melking kunne foregå (Andersen 2005). Kulturminnetypene som vitner om den tidlige reindriften er árran og teltringer, samt melkegjerder (gieddier) og kjøttgroper (borra) i tilknytning til disse (Sommerseth 2009).

Overgangen til reinpastoralisme innebar også et endret bosettingsmønster for å tilpasse seg reinens beitemønster - fra sesongbaserte boplasser gikk man over til større forflytninger med boplasser spredt over et større geografisk område (Vorren 1980, Hansen & Olsen 2004). Fra historisk tid kjenner man til at reinen ble fulgt til de ulike beitemåtene gjennom en årsyklus ofte fordelt på 8 sesonger, henholdsvis vår, vårsommer, sommer, høst, høstsommer, høst, høstvinter, vinter og vårvinter (Sara 1999). Vår og høstboplassene var ofte de samme og ligger i tregrensen i lavfjellet og fjelldalene på trekket til og fra sommerboplassene. Samfunnet var organisert i siidaer, som innebar at bestemte områder knyttes til bestemte familier eller familiegrupper (Vorren 1989). Denne organiseringen har trolig røtter i jernalderens organisering, men har i historisk tid gjennomgått en rekke omorganiseringer, spesielt med bakgrunn i grensesettingen og maktforhold på Nordkalotten. Man antar at denne driftsformen har holdt seg rimelig uforandret frem til moderne historisk tid. De største endringene har kommet i etterkrigstiden, og særlig etter 1960, hvor reindriften har blitt mer integrert i det norske samfunnet og modernisering har ført til en mer ekstensiv driftsform basert på større flokker, mindre gjeting og kontroll og en mer markeditilpasset drift. Det er vanskelig å si noe om når de første reinnomadene tok i bruk Reisadalen, men det er sannsynlig at flyttmønsteret man kjenner i dag med vinterboplass i Kautokeino og sommerbeite på kysten i Nord-Troms strekker seg tilbake til de tidligste fasene av reindriften. Reisadalen er i dag del av Fávrosorda og Cohkolat ja Birtavárri reinbeitedistrikt i Vest-Finnmark. Fávrosorda dekker området mellom Nordreisa og Kvænangen kommuner og dekker et areal på 1253km² og har i dag 14 siidaandeler. Cohkolat ja Birtavárri dekker et område på 2079km² i Nordreisa og Kåfjord kommuner og har 14 siidaandeler (www.reindrift.no).

Reinflytting på fjellet over Reisadalen. Foto © Nord-Troms Museum

Førkristen samisk landskapsoppfatning og religiøs praksis hang nøye sammen fra tiden før kristendommen og læstadianismen fikk fotfeste innenfor den sjøsamiske og reindriftssamiske befolkningen. Hellige steder i landskapet bærer ikke nødvendigvis spor etter menneskelig aktivitet, men fjell, steinformasjoner eller innsjøer ble tilskrevet egenskaper som helligdommer eller offersteder (sieidi).

En type kulturminner som finnes både på kysten og i innlandet er de samiske urgravene. Man har dateringer på urgraver fra det første årtusenet f. Kr. og skikken holdt seg enkelte steder helt frem til 1800-tallet, selv om tradisjonen med gravlegging i ur ble mindre vanlig etter at den kristne misjonen tok til for alvor på 1700-tallet (Schanche 2000). Samenes religion ble i stor grad eliminert gjennom kristen misjon på 1700-tallet og læstadianismen på 1800-tallet. Idag er det ofte bare informantopplysninger og/eller stedsnavn som kan gi informasjon om slike steder. Et eksempel fra Reisadalen er Sieiddejárvi ved Røyeldalen.

På 1600-tallet ble deler av Reisadalen ryddet og tatt i bruk til jordbruk og skogsbruk. Den kvenske innvandringa til området fant i hovedsak sted fra omkring 1720 til slutten av 1800-tallet fra Tornedalen og det nordlige grenseområdet mellom Finland og Sverige. Reisadalen kunne tilby like økologiske levevilkår som utgangspunktet og ble et sentralt kvensk bosettingsområde. Næringsmessig drev kvenene jordbruk kombinert med utmarksnæringer. Særlig ble kvenene kjent for skogbruket og tømmer-, ved- og tjæreproduksjon. Den karakteristiske elvebåten, som var det viktigste fremkomstmiddelet i dalen til nyere tid, blir ofte trukket frem som kvenenes spesialitet. Spor etter kvenene finnes blant annet i byggeskikk og arkitektoniske detaljer. Mye av den kvenske bygningsarven forsvant under den tyske okkupasjonsmaktens brenning i 1944, men gården Tørfoss, en del av Nord-Troms Museum, har blitt restuarert og viser typiske eksempler på kvensk byggeskikk fra 1700-tallet til 1940-tallet (Hage 1995).

Norske bønder bosatte seg også i Reisadalen på 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet. Disse kom fra kyststrøkene i Troms og Finnmark; i tillegg var det en relativt stor innvandring til Reisadalen fra Røros-traktene og Gudbrandsdalen i samme periode (Hansen 1956: 38-41). Jordbruket i Reisadalen var basert på en vid utnyttelse av tilgjengelige ressurser. Reisaelva var en viktig kilde i laksefisket, og det ble også drevet fiske i de mange innsjøene rundt om i Reisadalen og på fjellene rundt. I disse områdene ble det også drevet snarefangst og jakt, noe som ofte avspeiles i stedsnavn og rester etter gammetufter og tørrbuer i utmarka. I tillegg til dyrking av jorda nær gården, hadde de fleste gårdene utmarksslåtter, og det finnes historiske belegg for seterdrift, sagbruk og kverner i Reisadalen. Disse har blitt studert av Kari Digre gjennom prosjektet *Bruk av skog og utmark i Kvænangen og Nordreisa* (2007).

Det mest tallrike kulturminnet i Reisadalen tilknyttet skogbruket er tjæremila. Tjæra hadde mange funksjoner i datidens samfunn og var en viktig inntektskilde. Bygninger, båter og gjerder ble bredt, fiskegarn ble behandlet med tjære og det var til og med vanlig å inhalere tjæredunst som middel mot forkjølelse (informant 1). Bygging av ei normal tjæremile tok i underkant av ett år; først ble tyrirøtter brutt opp og samlet i løpet av høsten. Mila ble anlagt i skogterreng i traktformete konstruksjoner med avløp (tapperenne) i bunnen. Milebunnen ble deretter dekket med never fra et senterhull over enden av renna og opp til kanten av gropa. Småkløvd tyrived ble så lagt opp ut fra senterhullet slik at mila fikk en tueform og denne ble dekket med torv. Denne formen for mile betegnes som tjærehjell og brenninga fant som oftest sted på sommeren. For at det ikke skulle oppstå for høye temperaturer var det nødvendig med vakthold gjennom hele brenninga, som kunne ta opp til flere dager avhengig av milas størrelse (Egenberg 2004).

På 1800-tallet ble det etablert gruvedrift etter kopper i Moskodalen. Gruvene ble anlagt av selskapet Norwegian Copper Mines Ltd. og var i drift i tre perioder: 1904-1907, 1917-1918 og 1929-1930. I løpet av de første årene ble det bygd både vei, smeltehytte og brakker i dalbunnen og sporene etter gruvedriften preger fremdeles landskapet i den vel 15 kilometer lange Moskodalen (Kvam 1994). Det foregikk også prøvedrift på gruver i Røyeldalen mellom 1898-1900, i 1905 og sist i 1917 (Digre 2010).

Lyngslette med flere teltringer og árran på Gahperus. Foto © Nord-Troms Museum

kulturminner og registreringer høsten 2010

3.0 Kulturminner

Kulturminner og –miljø er fredet gjennom kulturminneloven (Lov av 9. juni 1978 nr. 50);

“Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med Kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.”

Kulturminner er i følge Kulturminnelovens paragraf 4 automatisk fredet hvis de er eldre enn 1537, mens samiske kulturminner er automatisk fredet hvis de er eldre enn 100 år. Det foreligger ikke særegne lover som omhandler kvenske kulturminner. Bakgrunnen for en fremrykking av fredningsgrensen for samiske kulturminner er dels at den relative mangelen på skriftlige kilder gir dem særlig betydning som historiske dokumenter og dels at loven må gi hjemmel for fredning av alle kulturminner som ikke lenger er funksjonelle elementer i samekulturen (Vern og virke, Riksantikvaren 1994).

Med kulturminner regnes også lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til (paragraf 2). Herunder regnes blant annet offerplasser, hellige fjell og vann som ikke nødvendigvis bærer fysiske preg av menneskelig aktivitet, men som gjennom tradisjon defineres som et kulturminne. Disse kan kalles immaterielle kulturminner og er automatisk fredet på lik linje med ‘fysiske’ kulturminner.

3.1 Tidligere registrerte kulturminner i Reisadalen

Som nevnt innledningsvis har det blitt gjort kulturminneregistreringer i forbindelse med forvaltningsplan for Reisadalen nasjonalpark i tillegg til et fåtall enkeltregistreringer i bebyggelsen langs Reisaelva. Det er registrert tre løsfunn fra Reisadalen i Tromsø Museums Arkeologiske Tilvekstkatalog; en pilspiss fra merovingertiden ble funnet ved Soulojärvi, Mollius. Pilspissen er lik Rygh fig. 540 (Ts 3408). En pilspiss av jern, Rygh fig. 551, ble funnet ved Rajahjok (Ts. 4395) og en pilspiss av samme type ble også funnet ved Raisduoddarhalde i 1986 (Ts. 8759). Begge de sistnevnte stammer fra yngre jernalder. De tidligere registrerte kulturminner kan deles i to grupperinger, basert på de landskapstyper de ligger i.

3.1.1 Kulturminner i dalbunnen opp til skoggrensa

Registreringer langs elva i bebyggelsesområder strekker seg fra Blomli i nedre del av Reisadalen til Halden, omlag 35 kilometer opp i Reisadalen fra kommunesenteret Storslett. Foruten et tjæremileanlegg (Lokalitet 67838) på Røyelmyran dreier det seg om gammetufter og hustufter.

På Blomli skal det ifølge informantopplysninger ha blitt pløyd opp tre gammetufter (Lokalitet 17569). Det er uvisst når dette fant sted og det foreligger heller ingen datering på gammetuftene. På Martiniuslid på vestre side av Reisaelva ved Snemyr er det registrert en gammetuft (Lokalitet 117620) og på Myrvold i Kjelleren og Kvam i Potka er det registrert førreformatiske hustufter (henholdsvis Lokalitet 67470 og Lokalitet 56917). I Halden er det registrert tre nyere tids hustufter (Lokalitet 17568 og 7732).

Førreformatisk hustuft på Myrvold, Kjelleren. Foto © Nord-Troms Museum

Av de tidligere registrerte tuftene ble Myrvold gjenbefart da det i registreringene skrives at det ligger fire graver 15m øst for tufta, uten at det foreligger registreringer av disse. Ved befaring høsten 2010 ble det ikke påvist graver eller andre strukturer som kan ha vært gravene nevnt i registreringene fra 1996. Øvrige registrerte kulturminner langs dalbunnen forekommer deretter ikke før Sieimma, som ligger ved nedre grense av Reisadalen nasjonalpark, hvor det er registrert 6 tjæremiler fra nyere tid. I Vuomáakka omlag 7km lengre opp er det registrert ytterligere en tjæremil og rester etter en laftet tømmerhytte, muligens tilknyttet tjærebrenning; det er også registrert en tjæremile i Siuran, omlag 1.5km oppover elva fra Vuomataakka. Ved Nedrefoss, 2km opp for Siuran, er det registrert en nyere tids jernovn, et ildsted, en gammetuft og tre tjæremiler, alle mest sannsynlig tilknyttet kvensk skogdrift. Ved limo, omlag 2km opp for Nedrefoss, finnes den første registrerte teltplassen med árran. I tillegg ble her registrert to tjæremiler, to tufter etter tømmerhytter og ett ildsted. Tuftene og ildstedet er mest sannsynlig tilknyttet tjærebrenning. Det foreligger informantopplysninger om gammer/tømmerhytter på alle lokalitetene hvor det har blitt registrert tufter etter gammer eller laftede hytter (se 4.3 for liste over gammer og hytter i intervju-materialet).

3.1.2 Kulturminner i fjellet

Registreringer i dalsiden, sidedalfører og i fjellet ble gjort av Sametinget i forbindelse med forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark. I Luvddiidvuopmi, omlag 2km øst for limo, ble det registrert en nyere tids gamle benyttet under snarefangst av ryper samt fire árran. I Miehtavággi, 500m sør for Luvddiidvuopmi, ble det registrert 9 árran. I området fra Voulavárit til Boazoaivi ble det registrert 7 árran samt fire moderne ildsteder og ei moderne hyttetuft. Mellom Boazaivi og Ráisjávri ble det registrert 4 árran og et fangstanlegg, mens det ble registrert 14 teltplasser/ árran, tre fangstlokaliteter, ett gravfelt og tre mulige steinalderboplasser rundt selve Ráisjávri.

I 2007 ble det også foretatt registreringer av kulturminner i området rundt Somajärvi og Čoalbemvággi. Ved Somasjärvi ble det registrert en rekke árran, gammetufter og kjøttgjemme, mens i Čoalbmevággi og langs Čoalbmejohka ble registrert árran, kjøttgjemme og en heller (Lokalitet 112003-112019). Dette området inngår i Cohkolat ja Birtavárri reinbeitedistrikt.

3.2 Øvrige kilder

Et nøkkelord hva gjelder samiske og kvenske kulturminner er stedsnavn. Slike kan sies å være markører på samisk og kvensk tilstedeværelse og bruk av et landskap og er således viktige kilder til en forståelse av landskapet. Stedsnavn i Nordreisa kan være kvenske, samiske, norske eller ha i seg fragmenter fra alle tre språkene norsk, kvensk og samisk. Det eksisterer også i flere tilfeller kvenske, norske og samiske versjoner av de samme stedsnavnene. I 1993 ga Bente Imerslund ut boka 'Finske stedsnavn i Nordreisa'. Boka er basert på navnesamlinger av Anna-Riitta Lindgren fra 1971 og Petri Hiltunen fra 1986, i tillegg til Imerslunds egne innsamlinger. Boka inneholder omlag 1640 stedsnavn med forklaringer. Det har ikke blitt gjort et like omfattende innsamlingsarbeid av samiske stedsnavn og disse er i hovedsak registrert på kart. Det har derfor vært nødvendig å referere til ordbøker og stedsnavnsamlinger fra andre nordsamiske områder for å tolke de samiske stedsnavnene i Reisadalen. Stedsnavn er i hovedsak omhandlet under de ulike lokalitetene i appendikset.

Nordreisa Bygdebok av Emil Hansen fra 1956 har vært en nyttig kilde for gårdshistorie og det referes til denne der det er relevant under de ulike registreringsområdene.

3.3 Gjennomføring av feltarbeid høsten 2010

Registreringene fant sted i løpet av tre uker i august og september og skjedde i forståelse med berørte grunneiere som ble kontaktet i forkant av registreringene. Det ble ikke søkt om dispensasjon hos Riksantikvaren og det ble derfor ikke foretatt prøvestikking eller andre fysiske inngrep i kulturminner. Registreringene skjedde ved hjelp av Garmin GPSmap 60CSxGPS og skal legges inn i Askeladden og bearbeides videre i GIS. Kartfestingen ble registrert i EUREF89 (WGS84) UTM sone 33 koordinatsystem. Skjemaer for registreringer av kulturminner ble benyttet i felt og opplysningene ble deretter digitalisert. Det har blitt lagt vekt på en enkel overføring i Askeladden, den nasjonale databasen over registrerte kulturminner i Norge.

Utvalg av områder for kulturminneregistreringer høsten 2010 hadde Saraelv som øvre grense da Sametinget foretok kulturminneregistreringer fra Nedrefoss og opp som ledd i forvaltningsplan av Reisa nasjonalpark i 2007 og 2008. Områder ble valgt slik at de representerer de ulike landskapstypene i Reisadalen og dermed danner grunnlag for å belyse ulike typer kulturminner, ulik bruk av ressurser og relasjoner mellom folkegrupper. Prosjektet har fokus på bruken av utmarka og områdene som ble befart er derfor utelukkende utmarksområder. Den følgende delen av rapporten tar for seg de registrerte kulturminnene. Vi skiller mellom ei gruppe kulturminner (en lokalitet - identifisert gjennom et R-nummer) og de enkelte kulturminnene som utgjør en lokalitet (enkeltminne, identifisert gjennom et K-nummer tilknyttet lokaliteten). I noen tilfeller ligger et kulturminne isolert og utgjør derfor alene en lokalitet. Det er brukt skjønn for å definere hva som er en lokalitet.

3.4 Registrerte kulturminner høsten 2010

Registreringsområdene kan deles inn i to grupper basert på landskapstypene; skogsområder i dalbunnen, dalsiden og sidedaler samt fjellområder med vidder, liten høydeveksling og myrområder. Den følgende delen av rapporten er en gjennomgang av kulturminnene som ble registrert høsten 2010. Hver lokalitet og hvert kulturminne refereres til som R-nummer (registreringsnummer) og K-nummer (kulturminnenummer). Registreringsskjemaene er lagt ved som appendiks og gir utfyllende beskrivelser av alle lokaliteter og kulturminner, inkludert stedfesting av hvert enkelt kulturminne ved koordinater som kan bearbeides videre i GIS

3.4.1 Skogsområder i dalbunnen, dalsiden og sidedaler

Dalbunnen, de brede sidedalene og dalsidene i Reisadalen består i hovedsak av skogsbevokste lyngmoer, innsjøer og myrområder. Furskogen dominerer dalbunnen, mens det i enkelte områder er blandingskog bestående av bjørk- og furskog. Jo høyere opp i dalsiden man kommer, desto mer dominerende er fjellbjørkeskogen. Innenfor enkelte registreringsområder finnes det også plantefelt bestående av gran. Landskapstypen preges av rik vegetasjon generelt. I løpet av høsten 2010 ble det registrert kulturminner i følgende områder innenfor denne kategorien:

- *Baskabutskogen*
- *Området fra Geugojohka til Øvre Kirkestillla*
- *Puntadalen - Hurikkabekken/Sarafoss*
- *Tjuvdalen*
- *Botkadalen*
- *Gellojärvi*
- *Saraelv*
- *Skogsområdet nedenfor Lindovara - Hauglijärvi*
- *Røyeldalen*

Området mellom Pahtavankka og Bergebukt samt Kjellerskogen ble befart uten at det ble registrert noen kulturminner. Dette betyr neppe at det ikke eksisterer kulturminner her, men kraftig vegetasjon og gjenvekst kan ha gjort det vanskelig å se kulturminnene og hindret fremkommeligheten.

3.4.1.1. Baskabutskogen

Baskabutskogen (R1) ligger omlag en mil opp dalen fra kommunesenteret Storslett og tilhørte gården Baskabut/Paskabut. Ifølge Per Jensen Tømmernes (f. 1807) var den første beboer på gården Baskabut kvenen Kuos-Varppi, som ifølge tradisjonen forlot Baskabut i 1795 etter at han skal ha drept husmannen Johannes Johannesen Krakenes (Hansen: 326-332). Baskabutskogen tilhører i dag Statskog.

Skogen er typisk for Reisadalens blandingskog av furu og bjørk og ligger på en lyngmo mellom Baskabutmyrene og Røyelkampen i øst, Moskodalen i sør, gårdene Teigstad og Austgård i nord og Reisaelva i vest. Terrenget er relativt flatt, med unntak av en rygg som ligger øst for sørgående bekk fra Torvbrymyra. Flere ferdselsveier fra skogdriften går på kryss og tvers av skogen, men området preges av gjengroing og liten fremkommelighet.

Av kulturminner ble det registrert 4 tjæremiler (K1-K4) i Baskabutskogen. I tillegg lå det en samling tyrirot på en høyde like vest for Baskabutmyrene, mest sannsynlig tiltenkt tjæremile som ikke har blitt gjennomført. Denne samlingen ble ikke registrert da den kan dateres til moderne tid. Tjæremilene har alle en størrelse mellom 8 og 10 meter i diameter.

3.4.1.2 Geagujohka - Øvre Kirkestilla

Strekninga mellom elva Geagujohka og Øvre Kirkestilla ble befart for å danne et bilde av kulturminnene langs dalbunnen nord for Reisaelva. Kirkestilla er også interessant med tanke på kvensk skogbruk, da det er herfra tømmeret til Nordreisa Kirke ble hentet på midten av 1800-tallet og det er sannsynlig at området har vært et viktig skogbruksområde. Befaringen fulgte traséen til en gammel sti som til dels følger grusveien til Øvre Kirkestilla, til dels går langs elvekanten. Terrenget består av lyngmoer med flere mindre innsjøer og myrområder i til dels svært tett furu- og bjørkeskog. I dette området ble det registrert tilsammen 7 tjæremiler og to ildsted fordelt på tre forskjellige lokaliteter (R2, R3, R4). En tjæremil (K2) ved Småvatnan (R3) skiller seg ut med en diameter på 17m, noe som er langt større enn øvrige tjæremiler som har en diameter mellom 8-12m. Dette var den største tjæremila som ble registrert i løpet av feltarbeidet høsten 2010. I dette området ligger også den minste tjæremila som ble registrert med en diameter på 6.5m (R3 K1).

Stormila ved Småvatnan med en diameter på 17m. Foto © Nord-Troms Museum.

3.4.1.3 Puntadalen og dalsiden over Saraelv

Puntadalen er et dalføre som strekker seg fra Puntafoss til Skáidejohka mellom fjellene Skáiddáš og Gahperus. Puntaelva går i bunnen av dalføret. En tømmervei følger østsiden av dalføret opp til myrene. Vegetasjonen varierer fra lyng og mose til myr med blandingsskog bestående av bjørk og furu. Ved toppen av Puntadalen ligger det et flatt myrområde omgitt av lyngmoer, her ligger også Ørretvannet og Gellojärvi. Lyngmoen og myrene strekker seg omlag 2 kilometer til berg rett vest for Gellojärvi og vel en kilometer øst for Gellojärvi ligger Hurikkabekken som under befaringen ble fulgt nordover og ned til bebyggelsen i Saraelv. De eneste kulturminnene som ble registrert i dalsiden ovenfor Saraelv var to ildsted, begge av nyere dato og mest sannsynlig tilknyttet skogsdrift (R14 K1 og R19 K2)

Utsikt over myrområdene ovenfor Puntadalen. I midten av bildet skimtes også en røys av uviss funksjon på berget. Røysa ble registrert (R7 K1) da den helt klart er menneskeskapt. Det er imidlertid vanskelig å fastslå alder siden den ligger på nakent berg. Foto © Nord-Troms Museum

I Puntadalen (R5) ble det registrert fem tjæremiler og to tilhørende ildsted langs tømmerveien. K3 er et godt eksempel på en oppbygd mile, mens K7 er annerledes enn øvrige tjæremiler registrert høsten 2010 i og med at mila ikke er lagt på en bakkekant som forenklet tappeprosessen. Istedet var både mila og tapperenna gravd ned i bakken, slik at tapperenna fremstår som en skrånende grøft fra milas midtre.

Tjæremil K7 og K3 i Puntadalen. Foto © Nord-Troms Museum

3.4.1.4 Tjuvdalen og Botkadalen

I Tjuvdalen ble det registrert to tjæremiler av gjennomsnittlig størrelse (R18 K1 og K2) og det er store muligheter for at det finnes ytterligere tjæremiler i området. Botkadalen ble befart etter opplysninger om ei gammetuft fra rypefangsten i historisk tid i dalføret, men grunnet svært kraftig vegetasjon var det ikke mulig å gjenfinne gammetuften. Botkadalen var også i utgangspunktet interessant da navnet betyr pass-dalen og dalføret strekker seg fra Reisadalen til Kildalen. Samuelsdalen og Kildalen er kjente reintrekk mellom indre deler av Reisadalen og kysten. Det var imidlertid ikke mulig å påvise spor etter mennesker under befaringen høsten 2010 foruten to registreringer; en røys av uviss funksjon langs tømmerveien opp dalføret samt et ildsted på en lyngslette rett over skogsgrensa (R17 K1 og K2). Ut fra informantopplysninger vet vi at Botkadalen har vært et viktig område for jakt og fangst blant den kvensk/norske befolkningen i Reisadalen og det er også sannsynlig at Botkadalen har vært en viktig ferdselsåre selv om det ble ikke registrert kulturminner som kan knyttes til ferdselen. Det er stor grunn til å tro at det eksisterer kulturminner i området, men svært vanskelig fremkommelighet medfører at Botkadalen ikke ansees som et område som bør totalregistrert i 2012.

3.4.1.5 Skogsområdene rundt Lindovara og Hauglijärvi

Disse områdene er, som Baskabutskogen, typisk for Reisadalens blandingsskog, men terrenget er her mer kupert og består av flere åskammer med myrer og vann mellom. Området har flere ferdselsårer i form av stier og tømmerveier og navnet Lindovara, som betyr fuglefjellet, antyder at det har vært et viktig område for rypefangst. Ved Lindovara (R20) ble det registrert to gammetufter (K1 og K4). K1 lå like ved ei stor tjæremil (K2) i et lite dalføre nord for Langvannet, mens den andre gammetuften (K4) også lå like ved en tjæremile (K3) på en åskam omlag 200m sør for Reisaelva. Gammetuftene har etter all sannsynlighet blitt brukt under brenning av mila slik at man kunne veksle på vaktholdet i tiden det tok å brenne tjæra. Det ble registrert ytterligere tre tjæremiler i skogen ved Hauglijärvi (R21 K1-K3), uten at disse er tilknyttet hverken gammer eller, som for eksempel i Puntadalen, ildsteder. Det virker sannsynlig at disse tjæremilene, samt de som ble registrert i Baskabutskogen, har ligget tilstrekkelig nær nok bebyggelsen til at det ikke har vært nødvendig med gammer ved mila.

Gammetuft (K1) ved Lindovara. Foto © Nord-Troms Museum

3.4.1.6 Saraelv - Furuholmen (R16)

Befaringen i dette området foregikk langs en trase som følger Reisaelva oppover dalen i retning av nasjonalparkens grense. Området ligger tvers over elva fra Kirkestilla, hvor det ble registrert en rekke tjæremiler. Som forventet var det det kvensk-norske skogbruket som hadde satt sitt preg også på den sørlige siden av elva. Her ble det registrert totalt fem tjæremiler (K2, K3, K5-K8) og to tufter etter laftede hytter, mest sannsynlig fra 1900-tallet. Den ene tjæremilen måler 15m i diameter og er den nest største som ble registrert høsten 2010. I tillegg ble det registrert en nyere tids ildsted langs veien mellom Saraelv og Bילו. Tuftene ligger nært tjæremiler og har antakeligvis hatt samme funksjon som gammetuftene ved Lindovara. Både tuftene og tjæremilene er svært gjengrodde og særlig tuftene er vanskelig å få øye på.

Tjæremil (K3) i Saraelv. Foto © Nord-Troms Museum

3.4.1.7 Røyeldalen - Fávvrresorda

Røyeldalen går fra Røyelmyran i sør, mellom fjellet Avku i vest og Rokkilgaissat i øst. Ved Fávvrresorda i nord, hvor Fávvrresjohka og Røyelva møtes, svinger dalen til øst og landskapet tar preg av viddelandskap. I løpet av høsten ble kun området mellom Røyelmyran og Fávvrresorda opp til skogsgrensa befart da vannstanden i Røyelva var for høy til å bli forsert etter mye nedbør i uka før befaringen fant sted.

Rett nord for Røyelva ved Røyelmyran ble det registrert et tjæremileanlegg. Det er tidligere også registrert et tjæremileanlegg i området (Lokalitet 67838) og det er stor sannsynlighet for at det finnes flere miler i området. En tømmervei ble fulgt opp Røyeldalen, hvor de første fem kilometrene i hovedsak består av myrområder og våtmarker. Deretter åpner landskapet seg noe og den siste kilometeren før man når Fávvrresorda består landskapet av spredt fjellbjørkeskog på flate lyngmoer mellom myrer og våtmarksområder. I dette området ble det registrert 5 teltringer, fire gjemmer, to kjølegroper.

To av teltringene (K1 og K6) er tydelig markerte, ubrutte teltringer med utgang i sør. Begge har sentrale árran som er svært overgrodd av lyng og mose. I tilknytning til teltring K1 ble det registrert to gjemmer (R13 K2 og K3) inntil et berg omlag 25m vest for K1. Berget danner gjemmenes avgrensning mot vest og har hatt tørrmurte vegger i nord, sør og øst som har rast ut i nyere tid. Steinhellere har blitt lagt for å flate ut gjemmenes indre. Mellom K1 og K6 ligger det også to kjølegroper (K4 og K5) og i tilknytning til teltring K6 ligger det ytterligere et gjemme i en bergsprekk som har blitt tørrmurt og tildekket (K7).

Sør for K1-K7 ligger det en liten myr som skiller disse boplassene fra de øvrige teltringene (K8 - K10) på lokaliteten. Av disse har K9 en ubrutt teltring med unntak av inngang i sør. Det ble også registrert en røys (K11) som mest sannsynlig er en sammenrast gjemme og fremstår som en rektangulær steinsetting med steinheller over. Disse boplassene er muligens de samme samiske boplassene Susanna Einevold (f. 1910) nevner under et intervju med Imerslund (Imerslund 1993: 44). I hennes ungdom hadde Lunde-folket slåtte i Fávvrresorda som gikk ut av bruk etter krigen. De pleide også å besøke samene, Eira folket, som hadde rein der, og Susanna var ofte sammen med dem og melket reinen. Når Lunde-folket var ferdig med høyonna, ble reinen sluppet inn i området fordi den gjødslet jorda så godt. Alf Braastad mener og å ha hørt at det var her reinslakta foregikk. Etter all sannsynlighet var denne boplassen i bruk over lengre tid, antakeligvis fra slutten av 1800-tallet og frem til nyere tid. De nevnes ikke i kilder som omtaler seterdrift i Røyeldalen under 2. verdenskrig (Digre 2002) og er heller ikke nevnt i Vorrens gjennomgang av boplasser og flyttleier i Reisadalen på 50- og 60-tallet (Vorren 1962), så man må anta at de på dette tidspunktet har gått ut av bruk.

Omlag 200 meter nord for bosetningsområdet ligger en grop (K12) som måler 2 x 1 meter og er 0.7 m dyp. Gropens størrelse og plassering i terrenget med svært god utsikt over en naturlig avgrenset slette muliggjør at dette kan være et skyteskjul, men ytterligere undersøkelser i området vil være nødvendig for å fastslå om det finnes flere kulturminner tilknyttet villreinjakt og fangst eller hvorvidt dette dreier seg om en lagringsgrop tilknyttet boplassene.

Tørrmurt gjemme inntil berget (K3). Foto © Nord-Troms Museum

Teltring K1, i høyre hjørne skimtes bjørka som står midt i utgangen i sørlig ende av teltringen. Foto © Nord-Troms Museum

K12 ligger på en bakkehelling med utsyn over gresslette og Røyeelva i øst. Foto © Nord-Troms Museum

Røys (R7 K1) ved Gellojärvi. Foto © Nord-Troms Museum.

3.4.2 Kulturminner i fjellet

Over skogsgrensen ble det foretatt registreringer i tre områder;

- Svartfossfjellet
- Vuolit Čáraluoppal
- Gahperus

Området over Annebakkelv og rundt Lånivannet ble befart uten at det her ble registrert noen kulturminner.

3.4.2.1 Svartfossfjellet og Vuolit Čáraluoppal

På Svartfossfjellet (R11) ble det registrert en mulig teltring og arran (K2) på østsiden av Langvannet, mens det ble registrert et ildsted (K1) på vestsiden av Langvannet.

Tvers over Reisadalen ble det ved Vuoiit Čáraluoppal (R15) registrert 8 arran og en teltring (K1-K9) på en lyngslette øst for vannet. Det er mulig området har blitt brukt som rasteplass under nedfart fra Čárajávri og videre ned mot Puntadalen og Saraelv, muligens kan disse lokalitetene også sees i forbindelse med urgravene ved Gellojärv.

Planen var opprinnelig å befare området mellom Vuolit Čáraluoppal og Čárajávri, men tett tåke forsinket befaringen og med en to-timers gange opp til Vuolit Čáraluoppal ble det ikke tid til ytterligere befarings i området i 2010. Mulighetene for ytterligere kulturminner i dette området betraktes som svært stor og det anbefales at området inngår i totalregistreringer i 2012. Det er også ønskelig med befaringer våren 2011 i retning Čárajávri for å danne et bilde av mengden kulturminner og anslå tidsforbruk for et eventuelt prosjekt i 2012.

Árran (K9) ved Vuolit Čáraluoppal. Foto © Nord-Troms Museum

3.4.2.2 Gahperus

Gahperus er i dag vår- og høstbeite for reindriftssamer fra Kautokeino og ligger innenfor Čohkolat ja Birtavárri reinbeitedistrikt. Flyttleia på denne siden av Reisadalen kommer inn i Nordreisa ved Somasjärvi på den finsk-norske grensa, går deretter videre til Čoalbmevággi og Gievarskáidi nord for Puntadalen. Leia deler seg deretter og følger enten Gahperusvággi til selve Gahperus eller går over Gætkojärvi og Njuorjolakko ned til Samuelsdalen og Kildalsdammen (www.reindrift.no). I tilknytning til merke- og slaktegjerdet ligger det en moderne boplass på Gahperus. Området er lett tilgjengelig via en kjørevei fra dalbunnen og opp.

Befaringer ble gjort fra stedet der veien krysser Gahperuselva, sørover langs Vuodđojohka til Čohkkajávri, deretter langs dalføret mellom Várdánčohkka og Geatkkutloapmi mot øst, før Gahperusvággi ble fulgt tilbake til utgangspunktet i nordvest. På Gahperus ble det registrert tilsammen 15 árran, 13 teltringer og to gjemmer. Disse ligger på lyngsletter både vest og øst for Gahperuselva i Gahperusvaggi. Enkelte har blitt gjenbrukt i moderne tid, og det har også blitt fjernet stein fra en rekke teltringer og árran i området (se 3.5.1). Det ble ikke registrert kulturminner i dalføret mellom Várdánčohkka og Geatkkutloapmi, sannsynligvis har boplassene på Gahperus vært i bruk i lang tid, slik at de nærliggende dalførene kun har vært gjennomfartsområder og rasteplasser langs trekkleia ligger lengre unna selve boplassene.

Árran R10 K17 er etter vegetasjonen å dømme en av de eldste på Gahperus. Denne ligger omlag 75m vest for K18, en mulig gjemme på en bakkehøyde rett ovenfor Gahperuselva. Foto © Nord-Troms Museum

Gahperus ligger i traseen for den nye Kv 420-kraftlinjen som skal anlegges mellom Balsfjord og Hammerfest. Da dette området vil befares av Sametinget i løpet av 2010/2011, ble det ikke foretatt befaringer langs selve traseen. Registreringene gjennomført av Nord-Troms Museum og resultatet fra Sametingets registreringer i forbindelse med Kv-420 vil gi et godt bilde av kulturminneforekomster på Gahperus og det ansees ikke som nødvendig med ytterligere registreringer i dette området i 2011.

3.5 Oppsummering, registrerte kulturminner

I løpet av høsten 2010 ble det registrert totalt 102 kulturminner fordelt på følgende typer:

KULTURMINNETYPE	ANTALL
Árran	23
Teltringer med árran	15
Teltringer uten synlig árran	5
Gjemmer	6
Kjølegroper	2
Grop	1
Røyser	2
Gammetuft	2
Tuft	2
Ildsted	9
Graver	6
Tjæremileanlegg	29
Totalt	102

Prosjektet har som formål å særlig belyse bruken av utmarka blant de ulike folkegruppene med tilknytning til Reisadalen. De registrerte kulturminnene representerer både kvensk-norsk og samisk bruk av landskapet i form av samiske boplasser og kvensk-norske tjæremiler og gammetufter og gir etter vår mening grunnlag for å identifisere *generelle* tendenser;

Den første iøyenfallende tendensen ved de registrerte kulturminnene er at det ikke eksisterer videre overlapp i bruksområder mellom den kvensk-norske og samiske befolkningen. De samiske kulturminnene ligger i skoggrensa eller på fjellet over skoggrensa, mens de kvensk-norske kulturminnene ligger i dalsidene og langs dalbunnen. Denne tendensen bekreftes dersom man også inkluderer tidligere registrerte kulturminner. Den eneste plassen det er registrert en teltring i nærheten av en tjæremile er ved limo, men disse er neppe samtidige og lavvostenger på lokaliteten indikerer relativ moderne datering på teltringen. Det eksisterer også et godt samsvar mellom kulturminner og stedsnavn - hvor det er registrert kvensk/norske kulturminner er stedsnavnene i hovedsak finske og omvendt.

Det er imidlertid grunn til å stille spørsmål om kulturminnene nødvendigvis gjenspeiler faktiske forhold. I Fávrrsorda ble det registrert en rekke samiske boplasser, men ingen kvensk-norske. I et intervju med Bente Imerlund beretter imidlertid Susanna Einevold om utmarksslåtter i Fávrrsorda rett ved samiske boplasser, og at reinen ble sluppet inn i området etter slåttene for å gjødsle området (Imerlund 1993: 44). I dette området eksisterer det dermed samtidig bruk av et område hvor man drar nytte av de ulike driftsformene - reinen får gode beiter gjennom slåttemark, mens gjødsel fra reinen bidrar til god slåttemark det påfølgende året. Det finnes også muntlig informasjon om gammer tilknyttet fangst og fiske i fjellet selv om disse ikke ble registrert høsten 2010. Det er ikke usannsynlig at lignende overlapp eksisterer ellers i Reisadalen og at en nøye gjennomgang av historiske kilder, og særlig intervjumateriale, er nødvendig for å belyse dette.

De registrerte kulturminnene støtter også teorien om at dagens reintrekk ligger i samme område som forhistoriske/tidlig historiske trekk (se Vorren 1962 for utfyllende opplysninger om leier og boplasser i Reisadalen) Samiske kulturminner ligger utelukkende langs det som også er moderne flyttleier; i Fávrrsorda ligger boplassene like sør for leia, Vuolit Čáraluoppal ligger langs leia nedover fjellet - den samme leia går tett ved urgravslokaliteten. Boplassene ved Gahperus er imidlertid de eneste hvor det eksisterer overlapp mellom boplasser fra moderne tid og eldre boplasser - Ved Fávrrsorda er det som nevnt ikke registrert samiske boplasser i moderne tid.

3.5.1 Kulturminnenes tilstand

Det ble registrert skader på følgende kulturminner under feltarbeidet 2010:

R-nummer lokalitet	K-nummer	Trusler/skader
R11	K2	Vei gjennom teltringens vestre
R8	K4	Forstyrret i øst, stein har blitt fjernet og mest sannsynlig gjenbrukt i forbindelse med andre teltringer eller árran på lokaliteten.
R8	K7	Mulig árran hvor stein har blitt fjernet fra sørlig og vestlig side og benyttet i forbindelse med nærliggende árran og teltringer.
R10	K1	Moderne gjenbruk
R10	K3	Nyere tids gjenbruk
R10	K4	Mulig gjenbruk av árran og stein fra teltringen på andre boplasser på lokaliteten
R10	K5	Halve teltringen har blitt fjernet i nyere tid, men det er ingen tegn til at det er mye aktivitet i området i dag som utgjør ytterligere trusler for teltringen
R10	K6	Halve teltringen har blitt fjernet i nyere tid, men det er ingen tegn til at det er mye aktivitet i området i dag som utgjør ytterligere trusler for teltringen
R10	K7	Moderne forstyrrelser i teltringen.
R10	K8	Nyere tids gjenbruk
R15	K2	Stein i nordre kant av árran fjernet
R15	K4	Steiner har blitt fjernet fra teltringen og benyttet i moderne leir like øst for teltringen.
R15	K5	Moderne gjenbruk
R15	K8	Stein har blitt fjernet fra vestre kant av árran.
R15	K9	Steiner fjernet i sør
R10	K14	En stein har blitt fjernet fra sørsiden av árran.

Kulturminnene i Reisadalen har relativt få skader, og disse gjelder i hovedsak teltringer og árran på fjellet hvor det er lite grunnvegetasjon og tynt snødekke. Disse kulturminnene er derfor mer sårbare både overfor naturens elementer og motorisert ferdsel i områder. Teltringer og árran er også sårbare overfor inngrep hvor steiner fjernes og brukes igjen på nye ildsted. Det oppfordres til gjenbruk av ildsteder i ferdsel i utmarka og teltringer og árran ligger ofte rett ved nyere leirplasser, særlig i populære turområder som ved Vuolit Čáraluoppal og på Gahperus. Disse skadene skyldes ofte uvitenhet da kulturminnene er små og på grunn av lite vegetasjon ofte ikke fremstår som kulturminner av høy alder. Det er også mulig at en manglende kunnskap om fredningsgrensen for samiske kulturminner på 100 år bidrar til at disse ikke betraktes som automatisk fredete kulturminner. Trusselen mot disse kan best forminskes ved økt formidling

I dalsiden og langs dalbunnen er gjengroing og vegetasjon helt klart den største trusselen. Enkelte områder er tilnærmet ufremkommelig og særlig tuftene i dalbunnen og dalsidene er vanskelige å identifisere. Slik gjengroing kan føre til fysiske skader over tid og øker sjansene for at disse kulturminnene blir skadet på grunn av uvitenhet om deres beliggenhet. Dette kan forebygges ved hjelp av enkle skjøtselstiltak og formidling. Statskog eier store eiendommer i Reisadalen og en dialog med dem kan bidra til en rydding av kulturminner. Kulturminnene som ble registrert i dalsiden og dalbunnen, med unntak av Fávvresorda og Pirunhautu, er ikke automatisk fredete kulturminner, men det er likevel ønskelig at et utvalg av kulturminner bevares slik at denne viktige delen av Reisadalens kulturhistoriske ikke går tapt.

Gjengroing er et stort problem i dalbunnen og skogene, som her ved tuft R16 K1. Foto © Nord-Troms Museum.

3.6 Anbefalinger for videre registreringer 2011 og 2012

Basert på resultatet fra kulturminneregistreringene høsten 2010 og tidligere registrerte kulturminner i Reisdalen ansees særlig to områder som interessante for videre registreringer i 2011.

Det første området, Fávvesorda i Røyeldalen, vil bli befart med midler overført fra årets prosjekt. Det planlegges da å befare området fra øverst i Rongadalen, dalføret i sørøstlig retning mellom Avku og Unnačohkaš, området rundt Sieddejávri, Fávvesorda og Røyeldalen opp til Rokkiljohkas utspring. Årsaken til at dette området har blitt valgt ut er at det vil være interessant å undersøke hvorvidt det finnes kulturminner som vitner om et overlapp i bruk mellom samiske og kvensk-norske folkegrupper. Videre vil det være interessant å undersøke tidsperioden området har vært i bruk. De kjente kulturminnene fra 2010-registreringene kan dateres til slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet, men det er stor mulighet for at det finnes kulturminner i området som går lengre tilbake i tid. Er dette muligens også et område som har blitt benyttet før tamreindrifta? Det foreligger også informant opplysninger om seidesteiner i området, og det er dermed muligheter for å identifisere en rekke ulike kulturminnetyper i et tidligere funntomt område. I tillegg er det ønskelig å befare deler av området rundt Čárajávri for å danne et bilde av kulturminnene i området. I tillegg er området rundt Pirunhautu interessant for å undersøke mulighetene for flere urgraver. Det beregnes maksimum 2 uker felt og 1 uke etterarbeid til dette arbeidet som planlegges å finne sted i juni 2011.

Prosjektet foreslåes videreutviklet i 2012 til å fokusere på fjellområdet mellom Vuolit Čáraluoppal - Gievarskáidi - Čoalbmejávrit- Čárajávri. Omkringliggende områder (Čoalbmevággi, Gahperus, Gellojärvi og Somasjärvi) er tidligere delvis registrerte og kulturminneforekomsten er stor og variert og gjelder både boplasser, graver og gjemmer. Det vil være interessant å totalregistrere kulturlandskapet mellom disse ulike lokalitetene for å danne et helhetlig bilde av kulturlandskapet, samtidig som man får en bredere forståelse av tidsdybden på landskapet. Heller ikke her er det registrert fangstanlegg, og det vil være interessant om det er mulig å påvise samisk tilstedeværelse i området som stammer fra villreinfangsten. Grunnet områdets beliggenhet på fjellet antas det at mesteparten av feltarbeidet er avhengig av overnatting i telt/Somasjärvi-hytta. Det bør derfor være midler til en feltleder og en feltassistent i løpet av feltarbeidet. Beregnet tid i felt er 3 uker, med 1/2 uke forarbeid og 2 uker etterarbeid. Total prosjektramme på 6 uker.

3.7 Litteratur

- Andersen, O. 2005. *Hvilke kulturminner er karakteristisk for reindriftslandskapet, og hva sier de om reindriftens oppkomst? En drøfting av reindriftens kulturlandskap i høyfjellet.* I Andersen, O (red./dåjm.) *Fra villreinjakt til reindrift / Gåddebiv-dos boatsojsuttuj.* Skriftserie nr. 1 Árran julevsáme guovdásj/ Árran lulesamiske senter, 75-95.
- Digre, K. 2010: *Malm og Stein. Tredje del av prosjektet: Bruk av skog og utmark i Kvænangen og Nordreisa.* Nord-Troms Museum.
- Digre, K. 2007. *Seterdrift og kornkverner. Første del av prosjektet: Bruk av skog og utmark i Kvænangen og Nordreisa.* Nord-Troms Museum.
- Egenberg, I. M. 2004. Milebrent tyriltjære. I *Autensitet. Årbok 2004*, Fortidsminneforeningen.
- Hage, I. 1995. *Tørfoss - en kvengård i Nordreisa.* Fotefar mot nord-hefte.
- Hansen, E. 1956. *Nordreisa Bygdebok.*
- Hansen, L. I. og B. Olsen. 2004. *Samenes historie frem til 1750.* Cappelen
- Helskog, E. T. 1983. *The Iversfjord locality. A study of behavioural patterning during the Late Stone Age of Finnmark, North Norway.* Tromsø Museums skrifter Vol. 19. Tromsø.
- Hultblad, F. 1968. *Övergång från nomadism til agrar bosättning i Jokkmokks socken.* Meddelanden från Uppsala Univ. Geografiska Institutioner Ser A Nr 230. Lund.
- Imerslund, B 1993. *Finske stedsnavn i Nordreisa.* Nordreisa Kommune.
- NOU 1994: 21. *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv. Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget.*
- Sara, M. N. 1999. Praktisk reinbeitebruk - tradisjonelle kunnskaper. I Haugerud R. E. (red.) *Konferanserapport, Den 10. nordiske forskningskonferansen om rein og reindrift.* Rangifer report No.3, NOR, 93-103.
- Schanche, A. 1994: Samisk kulturminnevern. I *Vern og virke 1994.* Riksantikvaren.
- Schanche, A. 2000. *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid.* Davvi Girji OS. Karasjok.
- Sommerseth, I 2009: *Villreinfangst og tamreindrift i Indre Troms. Belyst ved samiske boplasser mellom 650 og 1923.* Avhandling til graden philosophiae doctor Ph.d. Institutt for arkeologi og sosialantropologi (IAS), Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning (HSL fak.) Universitetet i Tromsø.
- Storli, I. 1994. *"Stallo"-boplassene. Spor etter de første fjellsamer?* Institutt for sammenlignende kulturforskning Serie B: skrifter XC, Novus.
- Valtonen, I. 2008. *The North in the Old English Orosius. A Geographical Narrative in Context.* 351 Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki, Tome LXXIII.
- Vorren, Ø. 1962: *Finnmarksamenes nomadisme I. Kartmessig fremstilling av Finnmarksamenes flyttinger, driftsområder, bosteder og leirplasser m.m i tida 1953-1957.* Tromsø Museums Skrifter Vol IX, 1. Universitetsforlaget, Oslo.
- Vorren, Ø. 1962: *Finnmarksamenes Nomadisme II. Beskrivelse i henhold til den kartmessige fremstilling i hefte 1.* Tromsø Museums Skrifter Vol IX, 2. Universitetsforlaget, Oslo.
- Vorren, Ø. 1974. *Gálgojávriområdet - et demonstrasjonsfelt for samisk kulturutvikling. Ottar nr. 81.* Tromsø Museum, 5-12.
- Vorren, Ø. 1980. Samisk bosetning på Nordkalotten, arealdisponering og ressursutnyttning i historisk-økologisk belysning. I Baudou E. (red.). *Nord-Skandinaviens historie i tvärvetenskapelig belysning.* Acta Universitatis Umensis nr.24. Umeå.
- Vorren, Ø. 1989. Veidekulturens arealfordeling, siidagrenser og ressursutnyttning i Samelands nordøstlige strøk. I Aarseth, B (red.) *Grenser i sameland. Samiske Samlinger Bind XIII.* Norsk Folkemuseum, Oslo. 12-43.

Internett:

www.reindrift.no

<http://askeladden.ra/sok>

www.dokpro.uio.no/arkeologi/tromso/hovedkat.html

Hovinkivi-gammen med rypefangsten i sekker i forkant. Foto © Nord-Troms Museum

"Så lenge eg minnes, og mine foreldre minnes, har folk ferdes på alle plasser her i strøket"

Eilif Jacobsen Bergmo, f. 1918

4.0 Bakgrunn

Prosjektet har som formål å belyse bruken av utmarka, forholdet mellom ulike folkegrupper og kjønnsroller i Reisadalen. Temaene har til dels blitt belyst gjennom de fysiske sporene, kulturminnene, som har blitt registrert både høsten 2010 og tidligere. En annen viktig kilde for å utforske disse forholdene er intervjuer og muntlige overleveringer fra folk med tilknytning til Reisadalen. Slike kilder gir oss en unik innsikt i forhold 'før i tiden'; informasjonen er lokal og stedsspesifikk og egner seg derfor svært godt til formidling, samtidig settes kulturminnene inn i en sosial og historisk kontekst og blir del av en større fortelling om kulturlandskapet. Dette gjelder i særlig grad nyere tids kulturminner, men eldre kulturminner har også ofte hatt et sted i folks bevissthet og inngått i deres oppfatning av landskapet. I Reisadalen, hvor det finnes forholdsvis få publikasjoner som omhandler stedets historie (se 4.1), er intervjuer og muntlig historie en enda viktigere ressurs.

4.1 Materialet og avgrensninger

Materialet som ble studert høsten 2010 bestod av tidligere intervjuer i Nord-Troms Museums arkiver samt nyinnsamlet materiale. Grunnet prosjektets tidsramme på 5 uker ble det bestemt å utelukkende fokusere på upublisert materiale fremfor en litteraturstudie som ville krevd mye lengre tid. Følgende publikasjoner bør allikevel nevnes som kilde til videre informasjon om temaene som behandles her;

Kari Digres publikasjoner fra prosjektet *Bruk av skog og utmark i Kvæningen og Nordreisa, Nordreisa Bygdebok* av Emil Hansen, Bente Imerlunds arbeid med finske stedsnavn og personnavn i Nordreisa og artikler utgitt i *Menneske og Miljø i Nord-Troms, Årbokserien for Nord-Troms*.

I den grad det har vært mulig, har det blitt unngått å gjenpublisere informasjon om temaer som er behørlig behandlet i andre publikasjoner. Seterdrift, kverner og gruvedrift er, for eksempel, ikke tatt med i denne rapporten da de er utførlig behandlet av Kari Digre (Digre 2007 og 2010). Dette gjelder også elvebåten og tjæreflåtene, som har blitt dokumentert gjennom prosjekt ved Halti nasjonalpark- og kvenkultursenter (Blixgård 2006 og Nils-Fredrik Rønbeck 1982). Av planlagte publikasjoner bør nevnes Kari Digres prosjekt om kvenene i Nordreisa som kommer til å bli utgitt i tre hefter som omhandler badstuer, tjæremiler og små byggverk. I tillegg skal andre og tredje del av prosjektet *Bruk av skog og utmark i Kvæningen og Nordreisa* som omhandler jakt og fiske samt skog og utmark utgis. Disse vil utdype en rekke av emnene som omtales i denne rapporten.

Intervjuene er ikke gjengitt i sin helhet i rapporten, men refereres til under de ulike temaene, i enkelte tilfeller har informantene bedt om å være anonyme og refereres da til som informant og nummer. Øvrige informanter refereres til med initialer og fødselsår, referanser til intervjuene er gjengitt under litteraturhenvisningene i bakerste del av kapitlet. De fullstendige intervjuene er tilgjengelige i Nord-Troms Museums arkiv i Sørkjosen, disse er listet i oversikten over litteratur og kilder bakerst i kapitlet.

I prosjekter av denne art er kvalitative intervjuer å foretrekke fremfor kvantitative. Intervjuene var semistrukturerte i den forstand at vi hadde et sett spørsmål som dannet grunnlaget for intervjuene, men at vi deretter lot intervjusituasjonen og opplysninger som kom frem styre den videre gangen. På denne måten bærer intervjuene like mye preg av en samtale som et intervju, der fortidig bruk av landskapet, skogbruk, jordbruk og forholdet mellom folkegrupper var stikkord som gikk igjen i samtalen. Intervjuene ble foretatt av Lise Brekmoe.

4.2 Bruken av utmarka

Utmarka har vært en enormt viktig ressurs opp til nyere tid i Reisadalen. Med små innmarksområder til dyrking og et klima som ikke var tilegnet korndyrking, var man i stor grad avhengig av ressurser fra utmark både til eget bruk og som bytte/salgsvarer. Bruken av utmarka belyses her gjennom en gjennomgang av de viktigste brukene av utmarksområdene, henholdsvis snarefangst og jakt, tjærebrenning, utslåtter og fiske. I tillegg er andre aktiviteter tilknyttet utmarka beskrevet, dette gjelder for eksempel bærplukking og sanking av sennagress. I løpet av gjennomgangen foreligger lister som knytter ulike driftsformer til identifiserte steder i Reisadalen, f.eks. beliggenheten til gammer. Disse er kun basert på informantopplysninger i intervjuene og er ikke uttømmende, men gir likevel god innsikt i bruken av områder til ulike formål.

4.2.1 Snarefangst og jakt

Rypefangst var en av de viktigste inntektskildene og ble drevet overalt, særlig oppi fjellene og i sidedalførene. Det var også vanlig å sette snarer langs elva og man begynte med rypesnarer i tidlig alder. Eilif Jacobsen Bergmo (f. 1918) var 7-8 år gammel da han begynte å sette rypesnarer. Som guttunger var de ikke store nok til at de klarte å velte bjørker selv og fikk hjelp hos faren til det. På den tiden fantes det ikke rypestrenger så det ble brukt hampråd istedet. Rypene ble plukket hver uke når favneveden ble kjørt ved elva, og man kunne plukke så mange som 30-40 ryper om gangen. Disse ble solgt til butikken og man kunne få rundt 30 øre stykket. Rypene ble utelukkende solgt, med mindre det var fugler som hadde blitt tatt av rovdyr. Det var ofte mulig å skjære vekk tannmerkene og koke suppe (EJB 1918). Rypejakta begynte 15. oktober, og man kunne ta alt fra noen hundre til opp til tusen ryper på en sesong, som varte frem til mars året etter. Under jakta var det vanlig at mennene var borte fra gården i lange tider og oppholdt seg da i gammer i fjellet. Eilif Jacobsen Bergmo (EJB 1918) pleide å ligge i gamme i Puntadalen og drive rypejakt der.

Snarefangst på rype. Foto © Nord-Troms Museum

Leif Bilto (1920) og onkelen, Gunnar, hadde gamme som de bygde selv til å ha under jakta. De dro opp om høsten og kom ned igjen når jakta var over den 15. mars. Det ble fisket og saltet før jakta startet slik at man var selvforsynt og slapp å frakte så mye mat med seg opp til jaktområdet. Alt man behøvde ellers ble fraktet opp med egne rein og slede. Når de kom frem til jaktområdet, slapp man reinen der det var matplass og den holdt seg i området til det var på tide å dra ned igjen. Man fikk tak i reinen igjen ved å bruke brød som lokkemat. Reinen ble så brukt til å frakte vilt og fisk fra gammen når jakta var over; enkelte ganger ble rypene tatt med til Kautokeino og solgt til samene der, og det hendte også at de ble fraktet til Alta, alt ettersom føre ned Reisadalen og prisen man fikk andre steder (LB 1920).

Snaren ble ikke bare benyttet til rypefangst - man kunne fange snetitinger ved hjelp av snare laget av hestehaler, disse ble det kokt suppe på. I tillegg ble det fanget harer, som det fantes mye av. Leif Bilto minnes at de drev snarefangst på hare som guttunger og at man fikk så mange at man måtte gå to turer til skogen for å hente dem hjem (LB 1920). Ekorn ble skutt, mest for pelsen, men det fantes også de som spiste ekorn. Endene var i hovedsak ikke matfugl, foruten storkanda som ble skutt og brukt til mat, istedet plukket man egg fra endene (EJB 1918).

Alt tyder på at elgen har vært i stor nedgang fra tiden rundt århundreskiftet og etterpå. Eilif Jacobsen Bergmo kan ikke huske å ha sett elg i Reisadalen før i 1941 og Informant 1 kan ikke huske at det ble drevet jakt på elg overhodet. Jakt på rovdyr var imidlertid både en inntektskilde for pelsen og en måte å kontrollere rovdyrbestanden på.

Det minste rovdyret, røyskatta, ble fanget i en steinfelle, mens det ble brukt saks, gift eller skudd for å fange større rovdyr. For reven kunne man få en grei pris og det ble jaktet både på rød-, kvit- og blårev. De to sistnevnte fikk man bedre betalt for enn den vanlige rødreven. I krigsårene var det en voldsom vekst i

ulvebestanden og flere ble skutt i området i etterkrigsårene (LB 1920). Av andre store rovdyr ble det drevet jakt på bjørn, jerv og gaupe, alle disse var i voldsom vekst i etterkrigsårene. Man gikk ofte etter hiet til både gaupa og jerven. Kom man over et jervehi, ble bare moren tatt, mens ungene ble holdt i live og videresolgt (EJB 1918).

4.2.2 Tjærebrenning

Tjære var den største handelsvaren i Reisadalen og var en viktig inntektskilde for familiene. Prosessen fra begynnelse til slutt, det vil si fra brytinga av ved til brenning av mila, tok omlag ett år da arbeidet måtte passes rundt andre arbeidsoppgaver på gården og jakta. Arbeidet med bryting av tyrirøtter og løfting av tjæreveden ble påbegynt i slutten av august eller de første dagene i september. Dette arbeidet stod mannfolkene og ungguttene på gården for og man brukte omlag en måned på dette. Da hadde man som oftest nok til ei 20-30 tønners mile. Stubbene ble brutt for hånd med grev og av og til med dynamitt, men dette kostet penger og kunne ikke brukes så mye. Arbeidsdagen begynte i sekstia om morgenen og varte på til ti-tolv om kvelden. (EJB 1918). Det skulle mye røtter til og det ble beregnet minst to hestelass for å få nok til ei gjennomsnitts mile (BJ 1922).

Når dette var utført og sneen kom ble tjæreveden kjørt sammen, deretter var det en pause mens man jaktet. Når rypejakta var ferdig begynte man å kløyve, spike og renske veden (EJB 1918). Da måtte man være nøye slik at det ikke var noen kroker i veden, de måtte hugges til slik at man fikk mila så tett som mulig. Spikkinga av veden var mye arbeid og alle som klarte det var med på arbeidet, også unger med en liten øks (BJ 1922). Langveden, som skulle stables på nevra i bunnen av mila bestod av rotnede jordstokker. Neverflekkinga gjorde man litt lengre ut på sommeren, når sevja begynte å gå (EJB 1918). Man trengte også torv til tjæremila, det måtte være skogstovr og nok til at man fikk dekket mila ordentlig, ellers gikk det ikke an å brenne tjære (AL 1931).

Tjæremilene ble lagt både i skogen og på bakkekanter ved husene. Ei tjæremil på omlag 8m diameter gav omlag 40-42

På tur i Puntadalen kom Arne Lund over en rekke interessante trær som mest sannsynlig stammer fra blinking av trær til tjæremiler. Trærne hadde ovale merker på stammene og innerst i hver av disse fordypningene var det slått inn en krone. Ifølge Bjørn Bækkelund ved Norsk Skogsmuseum dreier det seg mest sannsynlig om merking av grenser; *Når en skulle markere grenser var det vanlig å hogge ei grensegate i skogen og merke trær som sto på eller ved grensene med slike øksemerker. At de i dag virker*

innhogde i trestammene, der de skulle være "beskyttet mot vær og vind", skyldes nok andre forhold. Det var vanlig å hogge av en barkstrimmel – et "bless" som det ble kalt på Østlandet – hvor det profilerte øksemerket ble plassert. Dersom ikke dette ble gjort, ville det vært svært vanskelig å se det på knudrete bark. At det i dag virker innhogd skyldes at trærne vokser ved å legge et nytt lag til sitt ytterskikt hvert år. I det blesset der barken er fjernet vil imidlertid vanntransporten i treet – og dermed vekstaktiviteten – være stanset. Det kan skje en viss overvoksing fra sidene, men et bless av noenlunde størrelse vil sjelden bli helt overvokst. Barken omkring det gamle blesset vil imidlertid "ramme det inn". Kronemerket var det særlig de offentlige skogfunksjonærene som brukte – .Nettopp grenseoppganger var det mange av for 100-150 år siden, for det var den gangen ofte uklart hvor grensene mellom offentlig og privat skog gikk (Bækkelund pers. anm.)

Tjæremile dekkes med torv før brenning. Foto © Nord-Troms Museum

tønners mile (EJB 1918). og for hver tønne tjære ble det betalt avgift til Statens Skoger (LB 1920).

De aller fleste hadde ei tjæremile for året, men på de gårdene hvor det var flere om arbeidet, som i Kjelleren hvor det var fire menn som delte arbeidet, kunne man rekke to miler; en på forsommeren og en om høsten (MK 1916). Det var en liten begivenhet når mila ble tent; når det begynte å ryke fra mila kom folk fra gårdene rundt og det ble servert kaffe. Mil-brennerne fikk rømmegrøt i tillegg (EB 1914). Når mila låg i nær avstand fra bebyggelsen var alle med på å stable mila. Elfrid Bakkeslett minnes å ha vært med å stable mila flere ganger som barn, også eldre kvinner var med på dette arbeidet (EB 1914). Alf Braastad (1922) bygget og brente egenhendig en mile i Snemyr allerede i en alder av 15 år. Denne fikk han 3.5 tønner tjære fra.

Både store og små, unge og gamle, var med på stablinga av tjæremila. Bildet er fra Marjastilla. Foto © Nord-Troms Museum

Oftest lå mila langt fra bebyggelsen, folket i Snemyr hadde for eksempel mila helt ved limo (AB 1922). Dette påvirket ikke bare selve byggingen og brenningen av mila, men også transporten av tjæra ned fra dalen. Fra limo ble tjæra hentet med hest og slede på vinterstid og deretter videre fra Nedrefoss med flåte. Man brukte en dag opp, om det var dårlig føre to dager, og da ble det overnatting, enten ute på risseng under åpen himmel eller i gammer. På hvert lass fikk man ved godt føre 4-5 tønner med seg ned igjen, ellers 2-3 tønner (EJB 1918).

Når tjæra var lagt på tønner ble den som oftest transportert nedover dalen på tjære-flåter. For å få full pris for tjæraen måtte man sørge for at det ikke fantes vann i tønna. For å få vekk dette, boret man et lite hull i tønna og slapp vannet ut. Om det lå vann opp tjæra, måtte man riste og rulle tønna for å få det ned i bunnen (BJ 1922). Dette vannet var det mange som blandet med rød oker og malte fjøsene sine med (EB 1914). Tømmeret til flåtene ble kjøpt samtidig som man kjøpte tømmer til tjæremila fra Statens Skoger. Vanligvis fikk man 20-25 tønner per flåte nedover elva. Det var en risikofylt transport da det fantes mange vanskelige steder å forsere i elva og mange flåter forliste, men heldigvis gikk ikke liv tapt (LB 1920). Den siste flåta Eilif var med på var i 1958-59. Tjærebrenninga gikk mot slutten på 50- og 60-tallet med unntak av et fåtall miler i Reisadalen i senere år. Kulturminnene som vitner om næringa, tjæremilene, er imidlertid svært tallrike og antakeligvis den kulturminnetypen det finnes flest av i Reisadalen. I intervjuene foreligger det informasjon om tjæremiler på følgende plasser som i enkelte tilfeller også kan knyttes til personene som hadde dem:

Sigurd Kvam hadde tjæremile i Tjuvdalen som han fikk 30 tønner tjære fra (EJB 1918)

Faren til Elfrid Bakkeslett hadde tjæremile i Imo og ved Skjetmenotko på oversiden av Imo, ved Skjetmenotko var det også samiske boplasser (EB 1916)

Guro-Jussa hadde tjæremile i Sieimma (EJB 1918)

Henrik Hallen og Bernhard og Jakob Liland hadde mila på oversiden av Øverfossen (EB 1916)

Ingen Jensen og Otto hadde gamle og tjæremile vad Sarolantto (EB 1916)

Jens Olsborg hadde tjæremile i Bergskogen i Lindofjellet (BJ 1922)

4.2.3 Slåtte

De fleste gårdene i Reisadalen hadde ikke stor innmark og var derfor avhengige av høy fra utmarksslåtter. Beliggenheten til disse varierte - enkelte steder lå de i skogen rundt gårdene, andre plasser ble det slått langt fra gårdene, som ved Mollisfossen og i Hovenkivi. Det ble også slått rundt gammene der man hadde tilhold under jakt og tjærebrenning. Dette ble gjort for at man skulle ha høy til reinen når man kom opp for å drive jakt på ryper, eller når man kom med hester for å hente tjæretønnene. På denne måten slapp man å ta med seg for til dyrene når man skulle til disse områdene (EJB 1918, LB 1920).

Hele familien var med på slåtta, Martin Kristiansen fikk sin egen ljå for å være med på utmarksslåtta da han var 9 år gammel (MK 1916), mens jenter ofte var med tidlig for å rake etter slåtta. Det var også vanlig å ha innleide rakstejenter til hjelp (AK 1922) I skogsslåtta brukte man ljå, mens man i senere tid fikk slåmaskin som ble trukket av hester på innmarka. Høyet ble hesjet på raer man lagde selv ved å hugge til ved og sette pinner imellom, av og

Slåmaskinen bak hest i Snemyr. Foto © Nord-Troms Museum

til hang man også høyet mellom trær. Når det var hengt opp, måtte det kjemmes slik at det hang fint til å tørke (KP 1930). Høyet som ble sankt i dalsidene og ved utslåttene ble oppbevart i stake til man henta det på vinteren, enkelte hadde også utløer tilknyttet slåttemarka (Informant 1). Når man hadde lite høy, skavet man rogn for å få tilleggsfor. I tillegg ble det brukt mollfor. Mollforet ble revet opp om høsten og stablet i dunger og ble hentet hjem om våren eller når det var nødvendig (LB 1920).

Om sommeren ble husdyra sluppet ut på beite - sauene gikk ute hele sommerent til man måtte sanke dem ned på høsten. Kyrne ble også ført ut i utmarka, men måtte fremdeles melkes mens de var på beite. Få av gårdene hadde sommerfjøs, men enkelte hadde det man kalte for utetrøe. Dette var gjerder i utmarka hvor husdyra stod om natten og ble melka om kvelden. I Snemyr hadde man sommerfjøs ved utmarksgjerdet og kyrne ble hentet dit og melket. Det var ofte et strev å finne kyrne og man måtte av og til lete lenge før man fant dem. Melka fra sommerbeitet ble båret ned til bebyggelsen og separert, eller man kunne lagre den en tid - i Ansjøen hadde man tørrmurt en kilde til lagring av melk i bekken (KP 1930), mens man

Under melkinga og slåtta ble det tent bål for å lage røyk og holde myggen og knotten unna dyr og mennesker (LB 1920). Foto © Nord-Troms Museum og Norsk Skogsmuseum.

4.2.4 Fiske

Fisken i Reisaelva var i hovedsak røe og laks, men frem til midten av 1900-tallet fikk man også sjø-ørret i elva. Fra 14. april var det lov å drive isfiske. Noen hadde også lagt strenger over kulpene slik at man kunne dra garn under isen om våren, men for det meste gikk det i garnfiske etter at isen hadde gått og flommen gikk over. Når garnet først var satt, kunne man drive med annet arbeid og bare sjekke garnet. Det ble også trukket not, da slo de ulike gårdene med grunn til elva seg sammen i notlag og fangsten ble fordelt nøye mellom de ulike gårdene slik at alle fikk likt. (LB 1920).

Fiskerester, som fiskehau og innvoller, ble kokt sammen med høy fra utslåtta og gitt til hestene. Fisken ble saltet, røkt og tørket slik at den skulle holde seg. Det ble ikke solgt så mye fisk, men man byttet til seg reinkjøtt hos samene med røykalaksen spesielt (LB 1920). I Kjelleren hadde man i tillegg et lakserhus; under notfiske i elva fanget man laksen levende og hadde hunnlaksen og hannlaksen i hver sine kummer ved laksehuset. Når gytetiden kom tok man rognen fra hunnlaksen og melket hannlaksen, dette ble så blandet i lag i bøtter med trepinner. Inne i huset hadde man 8 store trau med grus i bunnen og rennende kildevann hvor man la fiske-eggene. Etterhvert kom det lakseyngel og da måtte man gå en gang i uka å plukke bort døde yngel og egg. Om eggene var hvite, var de døde. Da brukte man en klippe av tre for å plukke disse ut. Etter at flomtida var over ble disse satt ut i elva, og på denne måten sikret man laksebestanden. Huset var bygd av laftet tømmer med vinduer og var vel en 8 kvadratmeter stort. (Informant 1). Lakserhuset står ikke lenger, men grunnmurene og kummene er fremdeles synlige (Informant 1).

Melking av hannlaksen utenfor laksehuset i Kjelleren. Foto © Nord-Troms Museum.

4.2.5 Andre bruk av utmarka

Utmarka ble også benyttet til andre formål; sennagress ble plukket til kommagene. Sennamyrer fantes i Pahtadalen, Sappimyra og Røyelmyran (EJB 1918). Aslaug Kvam (1922) minnes at det ble slått sennagress ved Lortbekken i Kjelleren. Dette ble så brakt hjem og hengt til tørk ved gården.

Bærplukking ble i hovedsak sett på som arbeid for unger og kvinner, men mennene ble med dersom man skulle lengre bort for å plukke bærne. Ansamukka var, for eksempel, et svært populært område for bringebær og da var mennene med som stakere på elvebåten. (KP 1930, AB 1922). Bæra ble tilberedet, som oftest kokt, for at den ikke skulle bli dårlig. Tyttebæra ble lagt i kasser og lagret i uthus om vinteren og dersom det var behov for bær ble den hentet innendørs og tint. Mye av bæra ble laget til syltetøy og saft som kunne lagres (LB 1920).

Vedskogen ble også benyttet til andre ting enn tømmer, skived og tjærebrenning. Man måtte selv lage tjæretønner til å transportere tjæra, og da måtte man finne rett type trær, uten kvister, som egnet seg til

dette bruket. Vier og asp ble benyttet til å binde tømmerflåtene og vier og selje ble, brukt til å barke skinn og kommager. Man barket trærne ved hjelp av skavjern. Barken ble deretter kokt i vann til en låge. Når denne var avkjølt kunne man legge skinnen i (AK 1922) Bjørkebarkbiter ga skinnen et rødskjær, med asp og selje ble skinnen hvitt (EJB 1918). Skinnen måtte røytes før det kunne brukes - dette gjorde man ved å legge det i kaldt vann. Hårene som kom fra skinnen ble brukt blant annet blandet med tjære og benyttet til å tette sprekker i båter med, eller man kunne bruke det som bolster i madrasser. Etter at skinnen var barket, ble det spikret på veggen for å strekkes og hver minste bit skinn ble brukt, for eksempel til kommager og kommaglapper (AK 1922).

4.3 Gammer og hytter i utmarka

Mange av områdene som ble benyttet til jakt, fangst, fiske og tjærebrenning lå langt unna bosettingen og det var derfor nødvendig med gammer og hytter til overnatting. Konstruksjonen av disse varierte noe - enkelte var laftede tømmerhytter, som Nils Bråstad's gammer ved Gettofossen (BJ 1922), mens andre var enkle torvgammer, som gammen til Fimpa-Jussa i Favvresorda. I hovedsak var tømmeret furu, men enkelte brukte også older til å bygge disse (EJB 1918). Noen var sparsommelig innredet med brisker og enkle bord, mens andre var så små at det bare var plass til to menn å ligge ned i (Informant 1).

Gammen i Favvresorda i 1925. Foto © Nord-Troms Museum

I intervjuene finnes det opplysninger om 23 gammer, navnene henviser enten til beliggenheten eller til de som bygde eller brukte gammen;

Njållaávzi-almeningen (EJB 1918); I selve Njållaávzi-dalen lagde Adolf Mariastilla og William Henriksen Homestilla en gamme på nordsiden av elva. Samme dagen lagde Berner Jensen's far og Nils Marjastilla en gamme på andre siden av elva, litt lenger oppe.

Niedaávzi; på oversiden bygde Berner Jensens onkel, Gunnar, og Leif en gamme (BJ 1922).

Imo-gammen; ble brukt av Henrik og Jakob Liland (EJB 1918)

Puntadalen; To tømmer-gammer av svære klyvde stokker. Den ene var tilhøre Kasper, den andre Reke-Kalle (Kalle Anebakkelv). Sistnevnte gammer var større enn Kaspers gamme og ble revet av Eilif Jacobsen Bergmo for å bygge fjøs av tømmeret i 1942.

Tierta-gammen; 1-1.5km lenger inn enn Tørfossgammen. Denne var eid av Krisitian Johnsen og gikk ut av bruk på slutten av 40-tallet. Berner og Pilto-Gunnar hadde tilhold der etter krigen. (EJB 1918)

Bessinga-Birgitta gammen lå helt oppe under Ingebrigstfjellet, mellom Vinnelys og Lyngstad. Dette skal ha vært fast boplass for familien. (EJB 1918)

Nausthytta- tømret hytte hvor tyskerne hadde lagt mine i døra . Etter krigen åpnet Rikard i Marjastilla døra og minen sprengtes. Rikard ble ikke skadet, men hytta brant ned til grunnen (EJB 1918)

Vuomatakka-gammen som var bygd av rund older. Liland-karene hadde gamme her (EJB 1918)

Hytte i Nerfossen, bygget 1923-24 og ble leid av Hertugen av Windsor i 1927 som leide Reisaelva (1), siden kalt engelskman-hytta. (EJB 1918)

Favrresorda: Fimpa-Jussas gamme. En stor bjørk hadde vokst opp gjennom denne gammen (BJ 1922)

Gettofossen: Nils Bråstads gamme av løftet tømmer, lå på ei slette (BJ 1922)

Ludviidelva - gamme i nærheten av tjæremile, ukjent bruker (BJ 1922)

Gällisuvanto - Huberts gamme (BJ 1922)

Muodasvando - Ivar Olsens gamme (BJ 1922)

Duornistilla - Hjalmar og Halvdans gamme som lå bak en stor stein (BJ 1922)

Nerseimanakken - gamme som tilhørte tjærebrennere (BJ 1922)

Pattaraiki - Galla-Jens hadde gamme der (BJ 1922)

Guaraniva-gammen (EJB 1918)

Hovenkivi-gammen, bygd av older (EJB 1918)

Nikolaistilla- gammen (EJB 1918)

Botkadalen; her hadde Kjeller-folket en gamme. (Informant 1)

Luodivopmi; Arthur Pedersen fra Snemyr hadde gamme som han brukte under fiske og jakt, kalles Arthur-gammen og skal ha blitt restaurert (KP 1930).

Bilto - gamme under bakken ved gården ved siden av ei tjæremile. Denne var gått ut av bruk før Berner Jensen ble født i 1922 (BJ 1922)

Saravannet: gamme som ble brukt under krigen (BJ 1922)

Gamme i Vuomatakka, muligens er dette den samme Eilif Jacobsen Bergmo forteller at Liland-karene hadde. Gammen ble tatt av flom etter krigen. Foto © Nord-Troms Museum

4.4 Arbeidsfordelinger mellom menn og kvinner

I nyere tid har det blitt utgitt flere verk som belyser kjønnsroller i historisk tid, deriblant verket *Kystkvinner i Norge* av Åsa Elstad (2004). Selv om mennene i Reisadalen ikke deltok i havfiske i nevneverdig grad, er det sannsynlig at livet for kvinnene i dalen var forholdsvis lik livet til kystkvinnene. Mennene var ofte borte i lange perioder i forbindelse med tjæremila eller jakt og fiske på fjellet, og det var da opp til kvinnene å ta ansvaret for gården. Dette gjaldt også i de tilfeller der mennene jobbet i gruvene eller vegvesenet og bare kom hjem etter endt arbeidsdag lørdag og reiste tilbake til arbeidsstedet søndag kveld.

Fjøsarbeidet og husdyrene var kvinnenes domene, uansett om mannen var hjemme eller ikke. Alf Braastad minnes at han lærte å melke, men at folk ikke skulle vite om dette. Derfor bad han kvinnene komme og bære melka ned fra sommerfjosen slik at ingen så ham bærende på melk etter veien (AB 1922) Ungene hjalp til fra ung alder, Karen Pedersen minnes å ha vært med og tåget høyet i fjøset allerede fra hun var liten, mens bestemoren tok seg av melkinga. Ansvaret for husdyrene fortsatte også når disse ble sluppet på beite. Da var det kvinnene i huset som stod for melkinga ved utmarksgjerdet eller ved sommerfjøset, og det var også deres ansvar å finne dyra om de ikke kom til gjerdet om kvelden (KP 1930). Unntaket var hesten, som mennene og sønner i huset stelte ved. Man gav hesten mat samtidig som de andre dyra, men det var mennene som stod for det øvrige stellet (Informant 1). I intervjumaterialet foreligger det ikke opplysninger om at kvinner var med på jakt, fangst eller fiske. Mennene kunne være borte i månedsvis under rypejakta og bryting av røtter til tjæremila, alt avhengig av belligheten til mila (EB 1914). Mennene tok seg også av grovarbeidet i vedskogen, mens alle bidro til å få veden i hus når den var kjørt til gården.

Når det var tjærebrenning, hendte det ofte at en av kvinnene på gården dro med mil-brennerne og stod for matlagingen. Disse kunne være borte i to-tre uker, og da var det de gjenværende kvinnene på gården som tok seg av drifta. Både kvinner og barn deltok også i stablinga av mila (EB 1914). Selve brenninga av mila var imidlertid en mannsoppgave (Informant 1).

Under slåtta måtte alle sammen hjelpe til. Kvinnene rakte og hesjet, mens mennene slo, enten ved hjelp av ljå eller slåmaskiner. Det var også mennene som pløyde. Barna var også med på dette og ble fra tidlig alder gitt arbeidsoppgaver som gjenspeilet dette kjønnsrollemønsteret - jentene ble gitt en rake og hjalp til med hesjing og kjemming av høyet, mens guttene fikk en ljå til å slå gress med, selv om de også kunne hjelpe til med rakinga når de var yngre. Denne arbeidsfordelingen går igjen hos alle informantene fra studiet.

Høyonna i Svartfoss på 1940-tallet. Foto Nord-Troms Museum

4.5 Forholdet mellom folkegrupper

Samer fra Kautokeine på besøk hos Mary Jakobsen i Puntafoss. Foto © Nord-Troms Museum

Reisadalen benevnes ofte som de tre stammers møte og forholdet mellom de ulike folkegruppene kan belyses både gjennom kulturminner og intervju. Som nevnt tidligere, er det liten overlapp mellom finsk-norske kulturminner og samiske kulturminner, men intervju-materialet tilsier likevel at det har vært god kontakt mellom de ulike folkegruppene. Dette gjelder særlig i øvre deler av Reisadalen, som ligger nærmere samenes boplasser på fjellet over Reisadalen.

Det er i særlig grad i forbindelse med byttehandel at det var kontakt mellom samer og fastboende i Reisadalen. Folket som var bosatt i dalen pleide å hente kjøtt hos samene når de var i Reisadalen om høsten, som betaling for reinkjøttet fikk samne poteter, votter, strømper og av og til litt hjembrent. Samene kom ofte ned etter elva om vinteren for å bytte til seg det de manglet, dette gjaldt særlig smør og ost (EJB 1918). Geitosten pleide samene å smelte i kaffen (EB 1916). Man byttet også til seg sennatråd som samene spant. Om høsten ble det byttet i røyka fisk, dette gjaldt særlig i november når samene drev med reinslakten. Samene kunne også slakte om sommeren og komme ned fra fjellet og bytte til det de manglet selv., men kvenene og nordmennene dro på fjellet til samene for å bytte større partier. Dette skjedde som oftest på sommeren slik at samene hadde et forråd som strakk utover sommeren og høsten på vidda. Berner Jensens familie pleide å ta hest med kløv opp på fjellet til dem. Enkelte ganger ble det brukt slede, men det var enklere med kløv (BJ 1922).

Den gamle Fossebrakka ved Nerfossen ble oppført av P.B. Lund for å drive handel med samene. Foto © Nord-Troms Museum.

Det finnes imidlertid også belegg for kontakt mellom samer og nordmenn utenom handel. Faren til Eilif Jacobsen Bergmo (1918) brukte å være med Fimpa-Matti med reinflokkene som hjelpesmann i slaktinga. Han lagde også ski og ulike gjenstander av tre til samene som bogtre til reinene. Berner Jensen (1922) minnes også at det var vanlig å være med på reinslakt; Reinflokker ble hentet ned i Reisadalen, en gang så mange som 450 dyr, slaktet og tatt til marked med bil. Reinen ble samlet i innhegning og slakta flere steder - ved Puntafoss, Puntastilla og oppmed Saraelv. Det var ellers aldri rein hos samene i dalen, de ble holdt i gjerde på fjellet og om reinen trakk ned til dalbunnen ble de snart sanket inn (BJ 1922). Det var ikke flyttvei for rein ned dalen, reinen ble flytta på begge sider av fjellene og samene fikk navn etter disse flyttveiene, Cohkolat og Favvres (EJB 1918). Karen Pedersen (1930) har blitt fortalt at det en gang ble slaktet reinsdyr ved Ansjøen, men det var før hennes tid. Hun husker imidlertid at det var en same som ble kalt Mikkel som hadde reinen i fjellet over Snemyr. Bestefaren, Ole Ringstad, pleide også å ha samer boende i Bårstua på gården gjennom sommeren, dette fortsatte ihvertfall frem til krigen (KP 1930). Det var også samer i bårstua på Ansjøen, etter hva Alf Braastad minnes, pleide de å komme til Snemyr om vinteren for å slakte dyr slik at kjøttet kunne fraktes med lokalen fra Sørkjosen (AB 1922)

De fleste som bodde i øvre del av Reisadalen hadde rein sjøl*. De som drev jakt vinterstid hadde en eller to. Leif Bilto's familie hadde vanligvis fire reinsdyr, men det hendte også at de hadde så mange som 7-8. Disse ble etterlatt på norsk side av grensa da Leif dro til Sverige under krigen, etter krigen ble det ikke holdt rein (LB 1920). Henrik i Hallen og Tørfossingene var de nederste i Reisadalen som hadde rein. Det ble brukt slede, og ikke pulk, under transporten - pulken hadde gått ut av bruk mye 1930-tallet, Gammel Mikkel var den siste som hadde pulk og en av disse fantes i en tid på Svartfoss. Når man var nede i dalen ble reinen holdt fast, men oppe i jaktområdene i fjellet kunne man slippe dem løs. Man fanget dem igjen med lasso eller med brød. De reinene som kom til brødet hadde som oftest bjeller på (BJ 1922). Endel hadde også reiner hos samene - Ansgar Lund minnes å ha blitt gitt en rein da han var guttunge som samene hadde oppe på fjellet med flokken sin. Han var og besøkte samene sammen med oldefaren en gang og fikk da sitte i pulk bak reinsdyret sitt. De samme samene pleide å være innom gården nede i dalen med kjøtt til familien (AL 1931).

Folket på Tørfoss med en av reinene deres. Man pleide å feste bjelle på reinen som kom når man lokket med brød. Foto © Nord-Troms Museum

* I folketellinga fra 1865 oppgis det at totalt 57 rein er i eie hos fastboende i Reisadalen fordelt på 11 gårder fra Snemyr i nedre del av dalen til Bilto i øvre del av dalen. I hovedsak dreier det seg om 5-10 reinsdyr per gård, men Ole H. Isaksen i Snemyr oppgir at han har 20 reinsdyr og Karen Larsdatter, losjerende i Snemyr, har også 20 reinsdyr - hvorvidt hun er en av samene med tilhold i bårstua, vites ikke.

Ved Njallaav'zi berettes det om en reintragedie da et skred tok flere rein en gang på slutten av 1800-tallet eller begynnelsen på 1900-tallet. I det området lå også Njalla'en - en postkasse. Der la man igjen brev, så om man var på tur fra Reisadalen til Kautokeino, kunne det ligge brev fra Karesuando som skulle til Kautokeino. Ifølge Berner Jensen kommer navnet Njallaávzi fra at samene hadde et stabbur i treet der, for å hindre at rovdyr kom til. Når samene var på vei ut mot kysten ble vinterklærne også lagt igjen i Njalla'en. Dette ble Jensen fortalt av Johan Siri og Mikkel Persen Siri. Njalla'en har stått i innerenden av Njállavarra på en haug, men ble borte før krigen. (EJB 1918).

Rast ved Njalla'en i 1937. Foto © Nord-Troms Museum

4.5 Litteratur og kilder

Blixgård, A. 2006: *Stake-og elvebåten i Reisavassdraget: prosjektrapport fra prosjektet Stake- og elvebåten i Reisavassdraget*. Haldi nasjonalpark- og kvenkultursenter.

Digre, K. 2010: *Malm og Stein. Tredje del av prosjektet: Bruk av skog og utmark i Kvænangen og Nordreisa*. Nord-Troms Museum.

Digre, K. 2007. *Seterdrift og kornkverner. Første del av prosjektet: Bruk av skog og utmark i Kvænangen og Nordreisa*. Nord-Troms Museum.

Elstad Å. 2004: *Kystkvinner i Norge*. Kom Forlag, Oslo.

Rønbeck, N. F. 1982: *Staking i elvebåt: bevegelsene og historien*. Norges idrettshøgskole

Følgende forkortelser blir benyttet i gjennomgang av intervjuene:

- AL Intervju med Ansgar Lunde
- EB Intervju med Elfrid Bakkeslett 1942 - 37/38/39/40
- EJB Intervju med Eilif Jacobsen Bergmo, arkiv 1942-30/31/32/33
- LB Intervju med Leif Bילו, arkiv 1942 - 34/35/36
- BJ Intervju med Berner Jensen, arkiv 1942 - 64/65/66
- MK Intervju med Martin Kristiansen, arkiv 1942 - 44/45/46/47
- ALS Intervju med Arne Lund, Sappen
- KP Intervju med Karen Pedersen, Snemyr
- AB Intervju med Alf Braastad, Snemyr
- AK Intervju med Aslaug Kvam, Kvam/Kjelderren
- I1 Intervju med Informant 1

Internett:

www.digitalarkivet.no - folketellinga for Nordreisa, 1865.

Nord-Troms Museum
2010